

РОЗДІЛ 6

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.671

Завора Т. М.
Перетятя М. Л.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Досліджено сутність поняття «прибуток страхової компанії». Виявлено чинники, що впливають на формування прибутку страхової компанії. Визначено основні показники, які дають загальне поняття про стан розвитку ринку страхових послуг в Україні, та проаналізовано їх динаміку.

Ключові слова: страхова компанія, доходи, витрати, фінансовий результат, прибуток.

Постановка проблеми. Трансформаційні зміни у соціально-економічному розвитку держави призводять до появи нових та загострення наявних ризиків та загроз. Така ситуація потребує інструментів захисту, одним із яких є страхування, використання якого сприяє соціальному захисту населення та формуванню інвестиційних ресурсів. Важливе місце в процесі акумулювання інвестиційних ресурсів відводиться саме страховим компаніям, ефективність діяльності яких потребує аналізу основних показників, зокрема прибутку, та виявлення чинників, що впливають на його розмір.

У зв'язку із цим виявлення та дослідження чинників, які впливають на формування прибутку страховика, є актуальним, що в результаті сприятиме поліпшенню фінансового стану страхової компанії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії страхування, розроблення методичних засад аналізу діяльності страхових компаній, їх рейтингового оцінювання здійснили В. Базилевич, В. Вірченко, Н. Внукова, С. Ачкасова, С. Осадець та ін. [1–4]. Дослідженню особливостей діяльності страхових компаній присвячено праці О. Вовчак, Л. Надієвець, О. Воронкової, в яких запропоновано заходи щодо підвищення ефективності їх функціонування [5; 6]. Вивченням проблем розвитку страхового ринку України та визначенням особливостей діяльності страхових компаній займався Ж. Гарбар, який зробив висновок, що підвищення надійності, фінансової стійкості страхової компанії сприятиме ефективному переливу капіталу на фінансовому ринку [7]. Вплив інвестиційного потенціалу страхових компаній на розвиток економіки вивчали Н. Британська, С. Осадець, Т. Говорушко, О. Пономарьова [8–10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Останнім часом науковці та практикуючі страховики приділяють багато уваги аналізу стану та вивченню особливостей розвитку страхового ринку України, проте актуальним залишається питання визначення основних напрямів підвищення ефективності діяльності страхових компаній України.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі дослідження стану страхового ринку та фінансових результатів діяльності страховиків виявити чинники, що впливають на формування прибутку страхової компанії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страховий ринок – важливий елемент фінансової системи України, оскільки за його допомогою забезпечується перерозподіл ризиків в економіці, формується більш сприятливе для розвитку підприємства зовнішнє середовище, знижується загальний рівень ризику. Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Основними суб'єктами страхового ринку виступають страхові компанії, кількість яких на початок III кварталу 2018 р. становила 291 од. (табл. 1).

Таблиця 1
Страхові компанії України

Тип страхової компанії	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
СК life	62	57	49	39	33
СК non-life	345	325	312	271	261
Усього	407	382	361	310	294

Джерело: розроблено авторами за даними [12]

У результаті аналізу страхового ринку протягом 2013–2017 рр. виявлено зменшення кількості страхових компаній. Так, на 01.07.2018 кількість страхових компаній зменшилася майже на 27,9% порівняно з 2013 р. Це відбулося в результаті посилення політики державного регулятора щодо несумлінних компаній.

Сьогодні в Україні діють страхові компанії двох типів: life – страхові компанії, що здійснюють страхування життя, та non-life – страхові компанії, які здійснюють страхування відмінне від страхування життя. Аналіз структури страхових компаній за типом дав змогу виявити тенденцію до їх зменшення з 2013 р. на 51,6% СК life та на 75,4% non-life порівняно з початком III кварталу 2018 р.

Існує низький рівень розвитку страхування життя, тобто характерною рисою українського страхового ринку є те, що 85,1% – страхові компанії non-life, тобто компанії, що займаються ризиковим страхуванням. Причиною низького рівня розвитку страхування життя є той факт, що українське населення є недостатньо платоспроможним, окрім того, рівень довіри до страхової сфери залишається низьким. Однією з причин скорочення загальної кількості страхових компаній є неможливість страхової компанії належним чином оцінити її економічний потенціал, оцінити

прибутковість. Так, Закон України «Про страхування» визначає, що страховики – це фінансові установи, створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств із додатковою відповідальністю, та такі, що одержали в установленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності [13].

Особливість діяльності страхових компаній полягає у специфічній сфері грошових відносин, об'єктом купівлі-продажу виступає послуга, страховий захист на яку формують попит та пропозиція [9]. Тобто страхові компанії спочатку накопичують кошти, що надходять від страхування, створюють необхідний страховий фон, а вже потім несуть витрати, пов'язані з компенсацією збитків за наслідками укладених страхових договорів. Саме ця особливість і викликає труднощі щодо оцінювання фінансових результатів страхових компаній.

Оцінювання фінансових результатів страхової компанії передбачає аналіз показників, які описують її здатність до розвитку й успішної роботи в ринкових умовах господарювання, зокрема в оперативних і стратегічних аспектах [10].

Аналіз фінансових показників передусім потребує розкриття сутності поняття «прибуток», яке характеризує ефективність діяльності страхових компаній. Правомірно зазначити, що поряд зі стимулюванням ділової та інвестиційної активності різних сфер економіки прибуток сприяє цілеспрямованому міжгалузевому й міжрегіональному перерозподілу капіталів [1].

Прибуток страхової компанії – фінансовий результат її діяльності за певний звітний період (квартал, півріччя, дев'ять місяців, рік). При цьому фінансовий результат виступає як вартісна оцінка підсумків господарювання страховика і визначається як різниця між доходами та витратами [9].

Прибуток страхової організації складається з прибутку від страхової діяльності, інвестиційної, фінансової й іншої звичайної діяльності та визначається як різниця між доходами від страхової діяльності й витратами страховика на надання страхових послуг (рис. 1).

У міжнародній страховій практиці прибуток страхової компанії розглядається як економічна додана вартість діяльності за вирахуванням зобов'язань перед акціонерами, збільшеними на передбачуваний рівень прибутковості бізнесу. При цьому великі страховики, орієнтовані на світові страхові ринки, на підставі розрахунків прогнозують прибутковість з урахуванням передбачуваних обсягів продажу страхових послуг залежно від напрямів діяльності за лініями бізнесу [14]. За МСФЗ 4 «Страхові контракти» на прибуток страховика також впливають адекватність страхових зобов'язань, зменшення корисності активів перестраховування [15].

Прибуток від страхової діяльності, як правило, планується під час розроблення тарифів за всіма видами страхування. Згідно із Законом України «Про страхування», страховий тариф – ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування [13]. Таким чином, це ціна, встановлена за надання страхової послуги, що включає всі витрати, пов'язані з наданням послуг (собівартість), та сума прибутку, яку прагне отримати страховик за виконання своїх функцій.

Порядок визначення прибутку від страхової діяльності передбачає можливість ведення достовірного обліку доходів і витрат страхової діяльності та об'єктивного розрахунку страхових тарифів.

Головним джерелом формування прибутку від страхових операцій є прибуток у тарифах, який під час калькуляції навантаження закладається в тарифну ставку як самостійний елемент ціни страхової послуги. Частка прибутку в тарифах устанавлюється у відсотках або в абсолютному розмірі. Як елемент тарифу прибуток відіграє важливу роль у регулюванні попиту та пропозиції з окремих видів страхування, оскільки всі інші елементи тарифу мають суто об'єктивну основу. Прибуток у тарифах слід відрізняти від фактичного прибутку від проведення страхових операцій, джерелом якого може бути будь-який елемент тарифу, а величина формується під впливом низки внутрішніх і зовнішніх чинників.

Рис. 1. Порядок формування прибутку страхової компанії

Джерело: розроблено авторами за даними [5; 9]

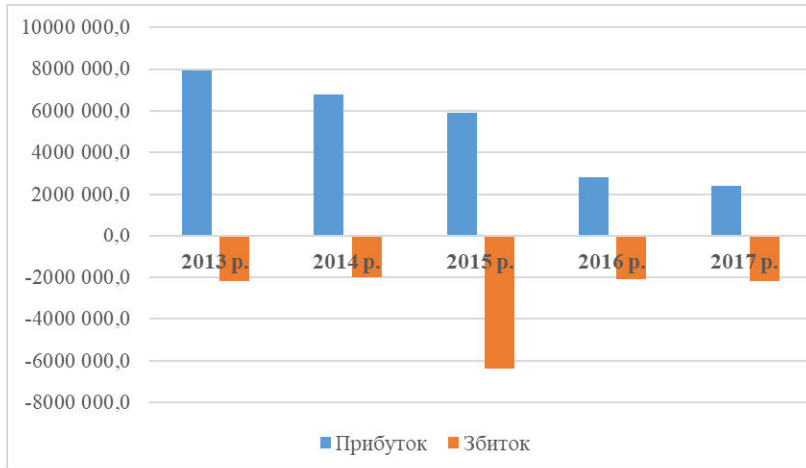

Рис. 2. Прибуток/збиток у страховому секторі України за 2013–2017 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [12]

Прибуток від інвестицій надає широкі можливості для розширення страхової відповідальності та зниження тарифів за окремими видами страхування, зміцнення матеріально-технічної бази страховика та інших напрямів розвитку страхової справи.

Показник «прибуток від іншої діяльності» включає доходи інших суб'єктів підприємницької діяльності, наприклад оперативний та фінансовий лізинг, доходи від безоплатно наданих товарів, від безповоротно отриманої допомоги, індексації й відчуження основних фондів, надання консультаційних послуг та ін. Частка цих доходів є досить незначною стосовно перших двох видів, але іноді може бути достатньо вагомою для страховика [5].

Таким чином, систематизований понятійний апарат дає змогу зробити висновок, що прибуток страхової компанії доцільно розглядати як позитивний фінансовий результат (у грошовому вираженні) від усіх видів діяльності страховика та є джерелом фінансування компаній і створення резервів. Фак-

тичний прибуток страхової компанії являє собою різницю доходів за звітний період і понесених витрат страховика. Крім того, на його величину впливають результати інвестиційної діяльності страховика, а чистий прибуток характеризує фінансовий результат діяльності страхової компанії за вирахуванням податків та обов'язкових платежів у державний бюджет.

У контексті дослідження стану страхового ринку здійснено аналіз динаміки чистого прибутку й збитку страхових компаній (рис. 2).

Одним з основних показників ефективного функціонування страхових компаній як фінансових посередників є обсяг страхових премій. Протягом аналізованого періоду страхові премії зросли: валові страхові премії – на 14 769,90 млн. грн. (51,5%), чисті

страхові премії – на 6 943,00 млн. грн. (32,2%).

За період із 2013 по 2017 р. в Україні найбільш прибутковими були такі види страхування, як авіаційне страхування, страхування медичних витрат, медичне страхування тощо (табл. 2).

Здійснений аналіз виявив потребу страхових компаній у розширенні страхових продуктів, що дасть їм можливість отримувати додаткові прибутки, посідати лідируючі позиції на ринку.

За економічним аспектом, коли витрати перевищують доходи, страховик отримує збиток. Як свідчить реальна дійсність, страхові компанії від здійснення операційної (страхової) діяльності переважно одержують саме збитки, які відшкодовуються за рахунок здійснення інших видів діяльності.

Питома вага чистих страхових премій у валових страхових преміях за 2017 р. становила 65,6%, що є найменшим показником за аналізований період. Так, питома частка у 2013, 2015 та 2016 рр. становила приблизно 75,2%, що на 9,6% більше порівняно з 2017 р.

Таблиця 2

Структура чистих страхових премій за видами страхування в Україні за період 2013–2017 рр., млн. грн.

Вид страхування	Рік					Темпи приросту, %
	2013	2014	2015	2016	2017	
Автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена карта»)	5982,2	5947,5	7322,4	8653	9858,1	64,79
Страхування життя	2476,5	2019,1	1255,4	2754,1	2913,7	17,65
Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)	1395,7	860,4	2188,1	2280,2	2673,9	91,58
Страхування майна	2489,7	2045,1	2172,9	2633,3	2578,5	3,57
Страхування фінансових ризиків	2401,3	2159,7	2186,6	1985,5	1829,5	-23,81
Страхування відповідальності перед третіми особами	1033,9	671,7	1292,1	1430,6	1613,2	56,03
Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ	1649,3	1250,4	1862,1	1782,1	1576,1	-4,44
Страхування від нещасних випадків	990,9	1507,1	1391,5	727,2	1002,9	1,21
Страхування вантажів та багажу	965,7	638	442,7	1264,2	1001,4	3,70
Страхування медичних витрат	323,4	321,7	469,2	671,3	833,2	157,64
Авіаційне страхування	223,6	265,8	200,2	482,7	662,8	196,42
Страхування кредитів	684	388,2	426,9	505,7	334,7	-51,07
Страхування від нещасних випадків на транспорті	154,3	109,2	71,2	75,7	84,9	-44,98
Інші види страхування	780,9	408,9	1073,4	1218,3	1531,5	96,12
Усього	21551,4	18592,8	22354,9	26463,8	28494,4	32,22

Джерело: розроблено авторами за даними [12]

У структурі страхових виплат більше 90% займають виплати за страхуванням non-life. Валові та чисті страхові виплати протягом 2013–2017 років зростали за рахунок збільшення відшкодування з автострахування та окремих видів майнового страхування (рис. 3).

Незважаючи на занижене порівняно з розвинутими страховими ринками порогове значення рівня валових страхових виплат (30%), більшість вітчизняних страховиків не може його досягти.

Здійснений аналіз діяльності страхових компаній виявив зростання рівня валових виплат: у 2017 р. порівняно з 2013 р. він збільшився на 8,1%. Рівень чистих страхових виплат станом на 2017 р. становив 36,0%, що більше на 15% порівняно з 2013 р. Високий рівень валових та чистих страхових виплат спостерігається з медичного страхування, за видами добровільного особистого страхування, страхування життя, з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів [12].

Із 2013 по 2017 р. обсяги страхових резервів мали постійну поступову тенденцію до збільшення. Так, на початку 2013 р. вони становили 14 435,70 млн. грн., а на кінець аналізованого періоду – 22 864,40 млн. грн., що на 8 428,70 млн. грн. більше, та становить 58,4% (рис. 4).

Обсяги коштів сплачених премій у перестраховування збільшилися на 109,7% (на 9 588,80 млн. грн.) у 2017 р. порівняно з 2013 р.

Негативною тенденцією досліджуваного періоду стало значне зниження обсягів активів страховиків, що пов'язано з поступовим зменшенням кількості страхових компаній. Темпи приросту активів страховиків у 2014 р. характеризувалися незначним зростанням, а в 2015 р. та 2016 р. – різким скороченням майже на 14% та 8% відповідно. Лише 2017 р. спостерігається незначне зростання на 2,3%. Різне скорочення активів страховиків у 2015–2016 рр. пов'язане зі зменшенням їхньої кількості, здійсненням переоцінювання та списання неліквідних активів (рис. 5).

Аналіз консолідованої звітності страхових компаній виявив, що найбільшу питому вагу в доходах страхових організацій становить дохід від фінансових операцій, який зріс на 38,3% у 2017 р. порівняно з 2013 р. За результатами аналізу консолідованої звітності за останні п'ять років страховими компаніями виявлено погіршення результатів основної діяльності в 2017 р. порівняно з 2013 р. (табл. 3).

Правомірно зазначити, що дохід від основної діяльності в 2015 р. зменшився порівняно з 2013 р.

Фінансовий результат від інших видів діяльності протягом усього аналізованого періоду мав від'ємне значення, хоча в 2017 р. виявлено його збільшення на 860 396,5 тис. грн. порівняно з 2013 р.

Висновки. Виконані дослідження щодо сутності прибутку страхової компанії дали можливість констатувати, що прибуток страховиків безпосередньо залежить від доходів і витрат як основних показ-

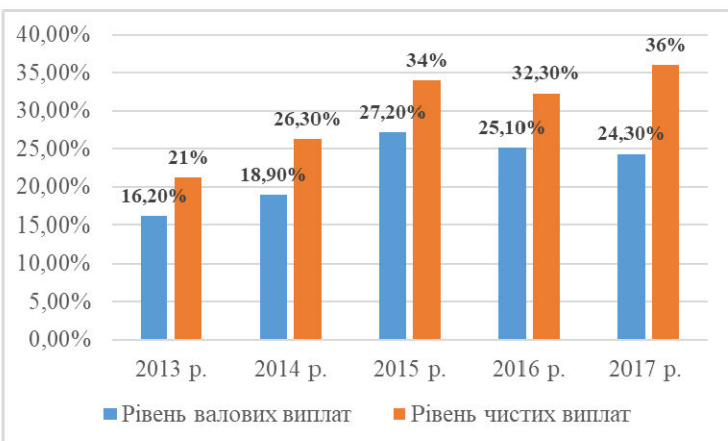

Рис. 3. Динаміка рівнів валових та чистих виплат страхових компаній України в 2013–2017 рр., %

Джерело: розроблено авторами за даними [12]

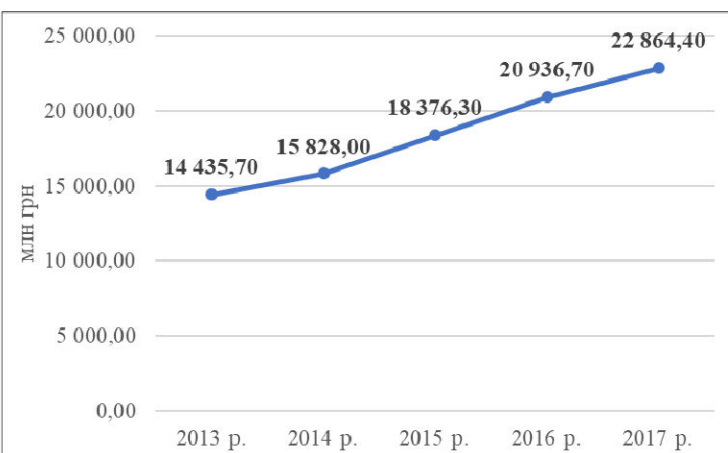

Рис. 4. Динаміка обсягів страхових резервів страхових компаній України в 2013–2017 рр., %

Джерело: розроблено авторами за даними [12]

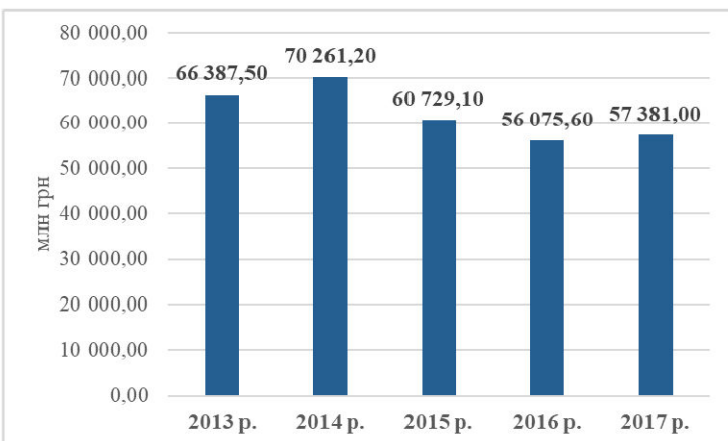

Рис. 5. Динаміка загальних активів страхових компаній за 2013–2017 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [12]

ників фінансового результату, а основне призначення прибутку – створення резервів та здатність страхової компанії до розвитку й успішної роботи.

Прибуток страхових компаній виступає не тільки результативним показником діяльності страховиків, а й джерелом формування резервних фондів, величина яких впливає на інвестиційну

Таблиця 3

Фінансові результати звичайної діяльності (до оподаткування), тис. грн.

Фінансові результати	Рік					Відхилення
	2013	2014	2015	2016	2017	
Результат основної діяльності	6747873,1	3968305,4	1055259,5	52610,8	128628,0	-6619245,1
Результат фінансових операцій	1330405,7	728033,3	1371289,8	1832980,3	1839917,3	509511,6
Результат іншої звичайної діяльності	-1543187,8	-149139,0	-2012357,9	-246960,6	-682791,3	860396,5

Джерело: розроблено авторами за даними [12]

діяльність компанії. Збільшення видів резервів дає змогу ефективно реалізовувати основні напрями інвестиційної діяльності страхової компанії та забезпечувати прибутковість організації.

У результаті аналізу стану страхового ринку виявлено спадну тенденцію щодо кількості страхових компаній за 2013–2017 рр. та збільшення розміру валових та чистих страхових премій.

Список використаних джерел:

1. Bazylevych V., Virchenko V. Nature of intellectual Property insurance and its Role in modern Economy, Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. 2015. № 1(166). P. 6–13. DOI: dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/166-1/1.
2. Внукова Н.М., Ачкасова С.А. Методика оцінки стресостійкості страхових компаній (інших, ніж страхування життя). Свідectво про реєстрацію авторського права на твір (№ 48364 від 18.03.2013); заява 48682 (18.01.2013). Офіційний бюлетень Державної служби інтелектуальної власності «авторське право та суміжні права». № 30.
3. Баранов А.Л., Баранова О.В. Фінанси страхових організацій: практикум: навч. посіб.; редкол.: В.К. Хлівний (гол.), І.М. Коновалова, С.С. Осадець та ін. К.: КНЕУ, 2012. 215 с. URL: <http://irbis.kneu.edu.ua>.
4. Pukała R., Vnukova N., Achkasova S., Smoliak V. Improvement of the methodology for assessing the capital adequacy to cover the reinsurance default risk. Economic Annals-XXI. 2017. № 165(5–6). P. 152–156. URL: <https://doi.org/10.21003/ea>.
5. Вовчак О.Д., Надієвць Л.М. Діяльність страхових компаній як фінансових посередників: світовий досвід та можливості для України. Облік і фінанси. 2015. № 3(69). С. 70–74.
6. Воронкова О.М., Кішик Т.В. Аналіз діяльності страхових компаній на фінансовому ринку України: комплексний підхід. Фінанси, грошовий обіг, кредит. 2017. Вип. 33(1). С. 284–293.
7. Гарбар Ж.В. Роль страхових компаній в розвитку фінансового ринку України. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. № 3(69). Т. 2. С. 18–34.
8. Британська Н.Н., Ковель О.М. Вплив інвестиційного потенціалу страхових компаній на розвиток економіки. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=30260>.
9. Осадець С. Напрями модернізації страхової справи. Страхова справа. 2012. № 2(46). С. 13–17.
10. Пономарьова О.Б. Аналіз конкурентоспроможності страхових компаній України. 2013. 103 с.
11. Журавка О.С., Бочкарева Т.О. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України. Економіка. Фінанси. Право. 2015. № 6/1. С. 57–65.
12. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <http://nfp.gov.ua>.
13. Закон України «Про страхування» № 85/96-ВР від 07.03.1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
14. Пархоменко В. Финансовая отчетность по международным стандартам. Вестник налоговой службы Украины. 2012. № 11. С. 58.
15. Міжнародний стандарт фінансової звітності. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Завора Т. Н.**Перетятя М. Л.**

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ**Резюме**

Исследована сущность понятия «прибыль страховой компании». Выявлены факторы, влияющие на формирование прибыли страховой компании. Определены основные показатели, которые дают общее представление о состоянии развития рынка страховых услуг в Украине, и проанализирована их динамика.

Ключевые слова: страховая компания, доходы, расходы, финансовый результат, прибыль.

Zavora T. M.**Peretiata M. L.**

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

ANALYSIS OF INSURANCE COMPANIES ACTIVITIES**Summary**

The essence of concept «insurance company profits» is researched. The factors influencing the insurance company's profit formation are revealed. The basic indices which give a general concept about the condition of insurance services market development in Ukraine are determined and their dynamics is analyzed.

Key words: insurance company, incomes, expenses, financial result, profit.